

# ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.761

## ДО ПИТАННЯ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ

Даньків В.Й.  
Арзамасова О.В.

-

*У цій статті розглянуто теоретичні підходи щодо особливостей кредитування малого бізнесу, визначені основні проблеми та проаналізовано стан кредитування малих підприємств в Україні на сьогоденному етапі, подані пропозиції щодо вдосконалення видів та форм кредитування розвитку малого підприємництва в Україні, формування методичних підходів до оцінки їх ефективності.*

**Ключові слова:** малий бізнес, підприємництво, кредит, кредитні ресурси, кредитор, позичальник, процентна ставка, комерційний банк, фінансовий лізинг.

### ВСТУП

Значення кредитування підприємницької діяльності в економіці зумовило постійну увагу дослідників до вивчення різних аспектів цієї проблеми. Дослідження проблем кредитування підприємств відповідають реаліям розвиненого економічного середовища, що передбачає застосування сучасних банківських технологій, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, ефективний правовий захист учасників кредитних відносин.

Проблеми малого підприємництва, і зокрема питання його кредитування, досліджували сучасні вітчизняні науковці, зокрема В. Бодров, З. Варналій, Л. Воротіна, В. Грушко, М. Дем'яненко, А. Кисельов, Т. Ковальчук, М. Крупка, О. Кужель, І. Кузнецова, І. Михасюк, А. Пересада, А. Поддєрьогін, М. Савлук.

У наукових дослідженнях вітчизняних економістів відображено окремі аспекти сутності та ролі кредиту, необхідності використання кредитних ресурсів суб'єктами господарювання, методики оцінки кредитоспроможності позичальника, форми забезпечення повернення кредитів.

Недостатньо вивченими є питання методичного забезпечення оптимізації фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва, інтегрованої оцінки поточних і перспективних напрямів фінансового забезпечення його розвитку, визначення пріоритетних напрямів удосконалення системи нормативно-правового забезпечення, визначення перспективних напрямів її реалізації.

Мета даної роботи полягає у вивченні особливостей кредитування малого бізнесу на сучасному етапі, розробці пропозицій щодо вдосконалення видів та форм його кредитування в Україні.

У ході дослідження застосовано загальнонаукові методи пізнання: теоретичного узагальнення, індуктивний та дедуктивний методи. Для здійснення критичного аналізу практики кредитування малого бізнесу комерційними банками України використано методи спостереження, історичний метод та статистичні методи обробки інформації.

### РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною проблемою, що стримує розвиток кредитування малого бізнесу, є загальний високий рівень ризиків у кредитній сфері. Кредитодавці, які працюють із представниками малого та середнього бізнесу звертають увагу на те, що наше законодавство сьогодні є «проборжниковим», тобто, воно більше захищає позичальника, в тому числі і несумлінного, ніж кредитора. Відтак закономірною є нинішня ситуація, за якої частка проблемних чи так званих безнадійних позик у кредитних портфелях банків є досить значною.

Проблема відновлення кредитування на даний момент полягає у підвищенні прибутковості банків, оскільки

всі необхідні ознаки стабільності вже спостерігаються. Досягти цього можна шляхом прийняття подальшого вдосконалення законодавства. Неодноразово заявлялось, що необхідний комплексний закон про банківський кредит, який би регулював всі правовідносини між позичальниками і кредиторами [2]. Якщо він буде прийнятий, можна буде говорити про налагодження механізму цивілізованих партнерських відносин між кредиторами і позичальниками. І що найголовніше, ці механізми будуть вигідними не лише для кредиторів, а й для підприємців, оскільки розвиток внутрішнього кредитного ринку дасть поштовх для економічного росту.

Законодавча база – це дуже важливий, проте не єдиний фактор, від якого залежить кредитування малого та середнього бізнесу. Тут важливими є і загальні чинники, скажімо, такі як рівень політичної та економічної стабільності, рівень довіри суспільства до того, що правила гри, які діють в економіці, – прозорі, надійні та прогнозовані.

Доступність кредитних ресурсів є одним з основних чинників, які дають поштовх розвитку економіки. Кредитування – ринковий фактор, який забезпечує фінансування галузей економіки, котрих найбільше потребує суспільство.

Робота з банками корисна підприємцям не лише для отримання додаткових коштів для розвитку. Співпраця дозволяє з точки зору професіонала-фінансиста оцінити переваги та недоліки конкретних проектів, опанувати нові для суб'єктів малого бізнесу технології фінансового аналізу, управління грошовими потоками тощо.

Проте, як показує динаміка росту підприємництва в Україні, цього замало. Підприємці потребують нижчих кредитних ставок, довших термінів кредитування, більш гнучких вимог щодо забезпечення кредитів. І в цьому банкам потрібна підтримка держави.

Для поліпшення умов кредитування необхідні додаткові зовнішні чинники, зокрема: удосконалення законодавчої бази з метою захисту прав кредитора, зменшення ризиків, а, отже, здешевлення кредитів.

Введенні в дію закони та інші нормативні акти, спрямовані на спрощення кредитних процедур, містять велику кількість суперечностей, що гальмують процес кредитування. Часто норми та механізми, які існують на папері, не можуть бути застосовані на практиці.

Значні проблеми для мікропозичальників при оформленні банківських кредитів, пов'язані з отриманням витягів з реєстру обтяжень рухомого майна, обтяжень іпотек, заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, реєстрації правочинів. Дуже часто фізичні чи юридичні особи не можуть оперативної та вчасно отримати такі витяги через численні відмови нотаріусів у наданні такої інформації з Реєстру з різноманітних причин. Отримання витягів з реєстрів здійснюється на платній основі.

Шляхом розв'язання цієї проблеми може стати запровадження єдиного реєстру обтяжень майна та реєстрації правочинів, де реєстраторами можуть виступати комерційні банки.

Малі підприємства в Україні працюють у середовищі підвищеного ризику і невизначеності через нестачу кадрів, які можуть професійно займатися бізнес-плануванням, прогнозуванням та управлінням фінансовими ресурсами. Задовольнити їхні потреби можуть фахівців банківської установи, які здатні дати об'єктивну фінансово-економічну оцінку перспектив розвитку конкретного бізнес-проекту, взяти на себе вищі ризики кредитування і запропонувати такий комплекс послуг, якого потребує сектор малого бізнесу[1].

Одним з концептуальних підходів до ефективного банківського кредитування малого бізнесу є те, що банк повинен здійснювати не лише аналіз забезпечення по кредиту, яке пропонує позичальник - мале підприємство, але насамперед аналізувати його реальне економічне становище, перспективи розвитку та завоювання ним своєї ніші на ринку.

Багато підприємців дорікають на високі вимоги банків щодо забезпечення кредитів. Один з шляхів розв'язання проблеми – страхування фінансових ризиків. Проте, на жаль, такий вид страхування ще дуже слаборозвинений в Україні. Перспективним шляхом розв'язання проблеми є заснування гарантійних фондів, а також розвиток лізингу.

Починаючи з 2000 року в економіці України спостерігається активне кредитування підприємницької діяльності. З того часу і до тепер кожен банк намагається створити відділ кредитування бізнесу. До 2008 року банки мали можливість кредитувати малий і середній бізнес. Ала світова фінансова криза зробила свої корективи в цьому процесі. Так як наша банківська система була на межі краху, багато банків припинили кредитування.

На сьогоднішній день багатьох підприємців турбує проблема кредитування малого бізнесу, адже без зовнішнього фінансування дуже важко розвивати свій бізнес, а конкуренція зі сторони закордонного бізнесу щороку зростає і ставить під загрозу виживання український малий бізнес. Проблему кредитування малого бізнесу можна розкласти на такі складові: проблема обмеженості пропозиції зі сторони банків, проблема високих відсотків, проблема обмеження термінів кредитування, проблема високих комісій за видачу та обслуговування кредиту, тощо[4]. Перша складова проблеми – обмеженість пропозиції зі сторони банків є тимчасовою. Вже з початку осені 2009 року окремі банки починають обережно кредитувати підприємців. Таким чином 2010 рік можна назвати роком відновлення кредитування бізнесу. На початку 2012 року на ринку багатоцільових невеликих кредитів в гривнях для підприємців нараховується 25 банків, серед яких лідерами є 9. Це ПУМБ, Укргазбанк, Сбербанк Росії, Альфа-Банк, Укрексімбанк, Credit Agricole, Дельта Банк, Кредитпромбанк, Банк Форум. Крім цього мікро кредити видають і ряд інших менших банків. Однак не зважаючи на значне розширення кола суб'єктів мікрокредитування, їх кількість все ж залишається скромною[3]. Проблема високих відсотків була завжди характерна для Української економіки і навіть в успішному з точки зору кредитування 2007р. ставки в

національній валюті були в 2 – 2,5 рази вищі від Європейських. В Україні немає джерела «дешевих грошей». Якщо депозитні ставки коливаються в межах 15 – 20% річних то сподіватися на ефективну ставку кредитування нижчу 21% практично неможливо. Першим кроком до зниження відсоткової ставки по кредитах буде зниження ставки по депозитах (більшість банків цей крок вже зробили). Станом на березень 2012р. ставки кредитування все ж у деяких банків впали і середня реальна ставка для кредиту у гривні терміном на 1 рік становить 24,75 %, а на 3 роки – 23,64%. [3]. Сьогоднішню реальну ставку важко назвати низькою, вона всього лиш опустилась з рівня літа 2010 року до рівня осені цього ж року. Тоді як в першій половині 2011 року ставки були значно нижчими та і кількість великих мікрокредиторів була більшою. Серед менших банків слід відмітити банк «Перший», який в мікро кредитах і в інших позиках для бізнесу знизив процентну ставку до 18,9% річних і можливо являється єдиним на ринку провісником майбутнього зниження кредитних ставок. Проблема обмеження термінів кредитування також абсолютно логічна реальність української економіки. Оскільки в нас немає «довгих грошей» ми не можемо сподіватися на довготермінові кредити. Адже все таки основним джерелом залучення коштів для кредитування є депозити населення. А населення, через нестабільність економіки, якщо й несе свої заощадження до банку то на короткий термін, а це створює ризики ліквідності фінансової установи в майбутньому, яка дає довготермінові кредити. Проблема високих комісій за видачу та обслуговування. Цю проблему можна вирішити і самостійно. Необхідно детально вивчити умови фінансування, які пропонує банк та підрахувати ефективну ставку кредитування. На сьогоднішній день банки переважно застосовують разову комісію. Тільки два банки - Укресімбанк та Укргазбанк окрім ставки і разової комісії беруть ще й щомісячну комісію розмір якої у першого становить 0,1 % від залишку боргу в місяць, а в другого – 0,1% від суми позики в місяць[3].

Отже, комерційні банки природно зацікавлені у нормативно-процедурному удосконаленні фінансово-кредитного обслуговування малого і середнього бізнесу. Тут діє економічний інтерес. Адже банк – це також суб'єкт підприємницької діяльності і його бізнес залишається обмеженим, якщо він самостійно не в змозі забезпечити нормальних умов для кредитування своїх потенційних привабливих клієнтів. Фінансові експерти практично в один голос стверджують, що сьогодні необхідні системні заходи у вигляді спеціалізованої програми удосконалення державної фінансової підтримки малого і середнього бізнесу, що дасть можливість вирішити весь спектр проблемних питань на системному рівні.

Одним із головних завдань, яке необхідно виконати - це реформувати саму структуру банківського сектора. Світовий досвід свідчить, що банківський сектор, що складається з двох ланок - центрального банку і комерційних банків, не в змозі забезпечити середньострокового і довгострокового кредитування малих і середніх клієнтів. Для цього необхідно між цими двома рівнями побудувати певний буфер - банк другого рівня, спеціальну кредитну установу, яка за рахунок державних коштів здійснюватиме режим кредитування з метою сприяння розвитку, а не отримання комерційного прибутку.

Слід підвищити правову захищеність кредиторів та створити інституційну мотивації залучення комерційних банків до кредитування малого і середнього бізнесу. Українські банки не відважуються будувати кредитні відносини з малим і середнім бізнесом насамперед через недостатню захищеність своїх прав, високу степінь ризиків та значну вартість фінансових ресурсів при кредитуванні малого і середнього бізнесу, які є дорожчими ніж у випадку кредитування великого бізнесу. В умовах обмеженості власних і залучених фінансових ресурсів банки, природно, більше зацікавлені у співпраці з кількома великим клієнтами замість багатьох малих, собівартість обслуговування яких значно вища. Немає також механізмів плаваючої процентної ставки за довгостроковими кредитами та важелів зміни ставок у випадках зростання темпів інфляції.

Особливою формою кредитування малих підприємств повинен стати фінансовий лізинг, який за своєю ефективністю рівносильний довгостроковому кредитуванню. В країнах з розвинутою ринковою економікою сьогодні частка операцій лізингу складає близько 30% всіх інвестицій в основний капітал. Важливим аспектом державного регулювання лізингових відносин є запровадження на законодавчому рівні цілої системи пільг, що мають стимулюючий характер для розвитку виробництва в країнах з ринковою економікою[1].

Поряд з цим невід'ємним елементом фінансового сектора в Україні мають стати спеціалізовані неприбуткові та інші мікрокредитні організації, які мають займатися питаннями мікрокредитування і надати фінансову підтримку бізнесу особливо на етапі його становлення й відтворення.

В загальному можна виділити такі проблеми, які виникають під час кредитування малого бізнесу комерційними банками України:

1. Великий рівень бюрократизації та корупції.
2. Низький рівень інформованості.
3. Недосконалість та часті зміни законодавства.
4. Загальний високий рівень ризиків у кредитній сфері.
5. Паралельне існування декількох кредитів.

Перспективами кредитування малого бізнесу комерційними банками України можна визначити:

1. Доступність кредитних ресурсів.
2. Низькі ставки кредитування.
3. Запровадження єдиного реєстру обтяжень майна та реєстрації правочинів, де реєстраторами можуть виступати комерційні банки.
4. Страхування фінансових ризиків,

5. Комплекс загальнодержавних питань, що передбачають інформаційне й фінансове забезпечення суб'єктів кредитування.
6. Створення постійного джерела фінансування бюджетних програм.
7. Реформування структури банківського сектора.
8. Підвищення правової захищеності кредиторів.
9. Створення інституційної мотивації залучення комерційних банків до кредитування малого і середнього бізнесу.
9. Розвиток фінансового лізингу.
10. Створення правової засади для здійснення мікрокредитування, розвитку страхових кооперативів.
11. Скасування вимоги до обов'язкової оцінки застави та страхування стосовно кредитів для малого і середнього бізнесу.
12. Створення спеціалізованих неприбуткових та інших мікрокредитних організацій, які займатимуться питаннями мікрокредитування і надаватимуть фінансову підтримку бізнесу особливо на етапі його становлення й відтворення.

## ВИСНОВКИ

В Україні вже працюють спеціалізовані державні фонди, задіяні в реалізації відповідних цільових державних програм, але низький рівень їхньої ефективності зумовлений різними факторами: відсутністю фінансових ресурсів, технологій роботи, недосконалістю і безсистемністю розроблених заходів державних цільових програм та фінансово-організаційної методики їх впровадження. Необхідно переорієнтувати алгоритм їхньої діяльності на основі новітніх методик державної підтримки малого бізнесу. Оскільки такі державні програми є важливим інструментом державного регулювання, до розробки та провадження їхніх заходів необхідно широко залучати спеціалізовані експертні групи, громадські об'єднання підприємців та суб'єктів підприємницької діяльності. Подальші дослідження автора будуть спрямовані на вивчення цих питань.

## ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аржевітін С. Проблеми та перспективи розвитку кредитування малого бізнесу комерційними банками України – Аналітичний центр «Академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.org.ua>
2. Гриджук Д. Банкам доведеться вже цього року активно змінювати свої бізнес-моделі // «Дзеркало тижня. Україна». – 2011. - №18 (20 травня).
3. Офіційний сайт компанії Простобанк Консалтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobank.ua>
4. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.aub.com.ua](http://www.aub.com.ua)

---

Даньків Володимир Йосифович, к.е.н., доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет»  
Арзамасова Оксана Вікторівна, ст. викладач кафедри економіки Тернопільської філії Європейського університету